

gosan meghatározza, mi különbséget lát a «közbeszéd» és a «ritmusos» beszéd hangsúlyozása között.

Közlöm tehát közokuláslul:

«*Hangsúly*. Vette-e valaki észre, hogy ritmikus beszédben oly szó és szótag is hangsúlyt kap, mely azzal rendesen nem bír? Ilyenek a kötszók, a visszahozó névmás stb. Tudva van, hogy a közmondások rhythmusa megérzik, ha nem rimelnek is. A magyar nép közbeszédében így hangsúlyoz: ha a házam eladhatom, megfizetek; az a házam eladó, akit a *bátyámtól* vettem. De a ritmusos példabeszédben másképp: *ha lúd, kövér* legyen. *Ha per*, legyen *per!* *Dejszen*, amely kutyát bottal vernek a nyúl után, *sose fogja* az azt el. *Aki beteg, nyögjön*. — — — *Ha* adnak, *vedd el*, *ha* ütnek, *szaladj el*. Ennyit azoknak, kik a verses előadást mindenben a prózai közbeszéd laposságára szeretnék leszállítani.»

Ennyit hát még, ha ugyan szükség-es, Gábor Ignácnak és híveinek.

Horváth János.

Még egyszer Tóth Kálmán és Gyulai Pál párbjáról. Kardeván Károly t. barátomnak a *Napkelet* májusi számában e tárgyra vonatkozó érdekes és föltétlenül igazságra törekvő előadásához, melyet Gyulai Pállal kapcsolatos egyetemi diákemlékeiből merít, szükségesnek látok, ugyancsak hasonló emlékekre támaszkodva, egy igen lényeges igazítást és két érdekes kiegészítést csatolni. A dolog mindenesetre megérdemli, hogy — már elég gyakran emlegettségénél fogva is — véglegesen tisztáztassék. Gyulai, nyilván kritikai vénájából folyólag, szeretne tanítványi körben is elő-előhozni élete azon mozzanatait, melyekre nézve téves, elferdített adalékok kerültek forgalomba. Így lett például ismeretes balatonkörüli utazásával kapcsolatban is, melynek Eötvös Károly előadta egyes részleteit ugyancsak cáfolta s még inkább rekvirált rajta bizonyos — elhallgatott mozzanatokot. Tóth Kálmánnal vívott párbjáról is többször hallottam szólni s mindaz, amit a jelzett értelemben Kardeván Károly előadásához tenni akarok, pontos emlékeken alapszik. Gyulai Pál, épen mert többször emlegetett bizonyos dolgokat, aszerint, hogy mily címen kerültek azok elő, nem stereotyp hangsúlyt adott előadásának, hanem hol ezt, hol azt a részt emelte ki jobban egyik vagy másik alkalommal. Ennek tudhatom

be, hogy Kardeván Károly egyébként oly hű előadásába egy téves momentumot kever bele, melyet nyilván azon a szemináriumi beszélgetésen Gyulai nem talált szükségesnek kiemelni és tisztázni úgy, mint azt előttem, úgy emlékszem, egy sétánk alkalmával megtette.

Kardeván úgy adja elő, hogy abban a párbajban Gyulai volt a kihívó. Ennek az ellenkezője az igaz. Tóth Kálmán ugyanis sértve érezte magát Gyulai kritikájától, nemcsak azt a sértegető levelet írta meg, melyben csakugyan az a fenyegetés is benne volt, hogy a levelet sokszoroztatva Pest minden irodalmi kávéházában stb. körözni fogja, hanem tetejébe ki is hívta duellumra Gyulait. Ennek egyik segédje, br. Kemény Zsigmond (hogy a másik ki volt, nem emlékszem rá, mintha Gyulai sem említette volna), aztán megmagyarázta Tóth Kálmánnak, illetve segédeknek, hogy efféle eljárás újtján nem juthat lovagias elégtételhez; vonja előbb vissza sértéseit, akkor aztán kaphat, ha olyan nagyon akar, lovagias elégtételt. Különbön sértegetéseivel tulajdonképp eljátszotta a sértett jogát. Így is történt és így állott ki aztán vele pisztolypárbajra Gyulai Pál. Kár volna, ha ez igen lényeges momentum feledésbe menne, mert épen ez a tanúsága annak, hogy Gyulai a párbaj téves ideológiájának nem érvényesítője, hanem eltűrője volt, már pedig föltétlenül az elsőbe tartoznék, ha, Kardeván előadása szerint, ő lett volna, már akár a Kemény Zsigmond unszolására is, a kihívó.

Aztán még két érdekes kiegészítést. A párbaj kora reggeli órákban a Kamaraerdőben volt. Kocsin hajtottak ki oda s mikor odafelémenet átszaladt az úton egy nyúl, Kemény Zsigmond — mint Gyulai hangsúlyozta — nem is a népi babonát aposztrofáló humorral, hanem avval a komoly pesszimizmussal, mely tudvalevőleg nemcsak műveinek adta meg az atmoszférát, hanem jellemezte egyéniségét is — megszóllalt: *Rossz előjel!* — Végezetül: vitt Gyulai a zselében a párbaj színhelyére egy kéziratot; de nem ám a «Párbaj előtt» című humoros s nyilván több irt versét, hanem egy prózában írt, egészen komoly levelet, amelyben kijelenti, hogy — öngyilkos lett. Akkor ugyanis az osztrák rendőri intézkedések a legszigorúbban tiltották a párbajozást, amelyért a hatóság részéről szigorú megtorlás járt nemcsak a

párbajozók, hanem a párbajsegédek részére is. Ha az ügy tragikusra fordult, a segédek bizony nem várták meg, míg a rendőrség ott találja őket a holttest mellett, még kevésbbé szállították azt be a városba, hanem ott hagyták, a felükkel való előzetes megbeszélés szerint, ahol feküdt s mikor aztán ráakadtak, a zsebében talált sajátkezü levél megoltalmazta őket a hatósági megtorlás elől. Gyulai Pál elmondotta, hogy ama viszonyok közt bizony ő is megírt akkor egy ilyen értelmű levelet. Ép olyan kénytelenség volt

ez számára, mint maga az egész párbaj.

Azt hiszem, Gyulai Pálnak minden kritikai temperamentuma mellett is alaplívoltában oly jóságos és ember-szerető egyénisége még nemesebbé tisz-tul, a fátyolnak az árnyékát is elveszti előttünk, ha az ő párbajhistoriáját az előadott korrekтивummal őrzi meg a köztudat. Ezért bátorkodtam helyet kérni e soroknak s egyben — ha már hozzászóltam a tárgyhöz — a két, bizonyára nem érdektelen kiegészítő adalékot is hozzácsatolni.

Várdai Béla.